

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
שנאמרו בסעודה שלישית פרשת בא תשע"ו לפ"ק
בעיר פאלם ספרינגס

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתק"ב

וממכה ההוא ואילך כתיב, ויחזק ה' את לב פרעה (ט"ב, י"ב), והיינו שה' הכביד את לבו שלא ישלחם, למען שתי אותותי אלה בקרבו. ואם כן ארבעה המכות האחרונות, שסימנם באח"ב, זה בא לו מצד כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. ולכן הנגינה על הכתוב למען שתי אותותי אלה בקרבו, רביעי, שארבעה מכות האחרונות באו עליו מצד שה' הכביד את לבו.

והענין בזה שהכהו ה' במכות הללו גם אחר שבלבו כבר הסכים לשלחם, יש לומר שהם סוג אחר לגמרי ממכות הראשונות, והוא על פי מה שגילו לנו חז"ל סיבות היסורין הבאים על האדם, שבדרך כלל הם באים לעונש על החטא, שיתעורר לתקן את מעשיו. ולכן אמרו (ברכות ה.) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר (איכה ג-מ) נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'. עוד יש סוג יסורין, והם יסורין של אהבה [הקב"ה מייסרו בעולם הזה בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותיו] שנאמר (משלי ג-יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

עוד אמרו (שם) שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן, תורה וארץ ישראל ועולם הבא ע"ש. הרי לנו שכאשר רוצה ה' ליתן לאדם מתנה טובה, צריך האדם להכשיר עצמו מתחלה במירוק של יסורין כדי שיוכל לזכות להמתנה טובה

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' (י"ג). בבעל הטורים העיר למה לעיל (י"ג-י"ד) נאמר 'לך' אל פרעה, וכאן אמר 'בא' אל פרעה ע"ש. והמפרשים פירשו כי 'בא' פירושו, שיבוא עם ה' ביחד לפרעה, ו'לך' פירושו שילך מעצמו. ובפשטות הכוונה, שעתה אם ילך משה בעצמו ויתרה בו, כבר נשבר רוח פרעה בקרבו, ואמר כבר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים (ט"ז), ובודאי יסכים לשלחם, על כן אני צריך לבוא ביחד עמך, שאתה מתרה בו, ואני מכביד את לבו. וזהו בא אל פרעה, נלכה ביחד, כי אני הכבדתי את לבו.

אך עצם הדבר צריך ביאור, שה' יכביד לב האדם כאשר הוא רוצה לשלחם, בשביל שיוכל להכותו יותר, למען שתי אותותי אלה בקרבו. (ועיין ברמב"ם ה' תשובה ו-ג). ומכל שכן מה שהוסיף לומר, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו'. איזה נתינת טעם יש בזה, וכי זהו שורת הדין שיכביד את לבו, למען שיוכלו ישראל לספר לבניהם מה שעשה לפרעה.

ומתחלה נבאר הנגינה שיש על תיבת 'למען' שתי אותותי אלה, רביעי. דהנה עד המכה הששית כתיב בכל פעם, והכבד את לבו (ח-יא), ויחזק לב פרעה (ח-ט), והיינו שהוא בעצמו ביצרו הרע חיזק לבו שלא יכנע מהמכה ולא ישלחם, אך אחר מכת שחין, שעבר עליו כבר ששה מכות, נשבר רוחו בקרבו, והיה מוסכם מצדו לשלחם,

שם שמים שיצא מזה. וזהו הטעם שהכביד ה' את לבו שלא לשלחם עדיין, למען שתי אותותי אלה בקרבו, כי הוצרך ליסורין להכשיר עצמו להיות כלי להנסים הללו שיתקדש שם שמים על ידו. וזהו שסיים ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי למצרים, וכיון שיתהווה מזה קידוש שם שמים עד סוף כל הדורות, על כן הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, שביסורין מהמכות הללו יזכו לאותה מתנה טובה.

ובזה, נראה לבאר הכתוב, ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך, ולא ביד חזקה (שמות ג-ט). ולכאורה הוי ליה למימר 'אם לא ביד חזקה'. אך הכוונה הוא, כי שש המכות הראשונות, שבאו אליו בזמן שהכביד את לבו מעצמו, הם היו יסורין 'ביד חזקה', שבאו עליו מצד מדת הדין, לעונש על מה שחוטא ומסרב לדברי ה'. אמנם המכות האחרונות שבאו אחר שנשבר הכבדת לבו, אלא אני הכבדתי את לבו, הם היו מכות מצד החסד, הכנה למתנה טובה שיגיע להם על ידם, והם באים מיד הגדולה של מדת החסד. וזהו שאמר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך, אבל תדע 'ולא ביד חזקה', שסוף היציאה לא תהא ממכות על ידי עונש הבאים מצד מדת הדין, אלא יציאתם תהיה 'ביד הגדולה', חסד ה' עליהם שזכו להיות כלים שיתקדש שם שמים על ידם.

ומעתה יתבאר מה שאמר ה' למשה 'בא' אל פרעה, ולא אמר לו 'לך', דידועים דברי האר"י ז"ל על הפסוק לכה ואשלחך אל פרעה (ג-ג), כי בשליחות זה של משה היה בו טובה ורעה, טובה לישראל ורעה למצרים, ואין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הרעה (ב"ר ג-ג), לכן נגד הרעה אמר לכה כלומר לך מדעתך, ונגד הטובה שמגיע ממנה אמר ה' ואשלחך, אני משלח אותך ע"כ. (הובא בילקוט ראובני שם). אך כל זה היה במכות הראשונות שבאו לעונש על המצריים, והיה בהם רעה, על כן נאמר לו 'לך', אבל משעה שהיה מסכים לשלחם, אך ה' הכביד את לבו, הרי המכות האלו הם לו לטובה, שעבורם יזכה במתנה טובה להיות כלי לקידוש השם, על כן אמר לו 'בא' אל פרעה, אני אלך אתך ביחד.

ההוא. ונראה דזהו מה שאמרו (שם ט): משמיה דרבי עקיבא, לעולם יהא אדם רגיל לומר, כל דעביד רחמנא לטב עביד ע"ש. והכוונה כי בהיות שה' רוצה ליתן לו מתנה טובה, על כן הקדים לו איזה צער וכאב וחלישות הדעת, כדי שיוכל אחר זה לקבל הטוב המוכן לו. וזהו כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד, כדי שיוכל לקבל אחר כך הטוב ההוא.

והנה הקדושת לוי (פ' שמות ופ' בשלח) האריך בגודל הזכות שהיה למצרים, אשר על ידם באו למטה כל הנסים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף, שנתקדש שמו הגדול בעולם, והוא גם שורש האמונה של הכלל ישראל שראו בעיני בשר גודל כבוד ה', וכמו שנאמר (שמות כ-ב) אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ואם דבר כזה היה אירע לנו, מרוב שכלנו אשר ניתן לנו, היינו מקבלים ברוב תשוקה וחמדה כל המכות והיסורין, כדי שעל ידינו יתגדל ויתקדש שמו של בוראנו, וכמו שאמר רבי עקיבא (ברכות סא): בכל יום ויום הייתי מצפה מתי יבא לידי ואקיימנה.

וכתב לבאר בזה הכתוב (שמות יד-לא) וירא ישראל את היד הגדולה, שלכאורה אינו מובן שנוכר בכתבי האר"י^ל (עיין זוה"ק ח"ג רכז): שיד הגדולה מרמו על חסד, ומה הוא החסד שעשה במצרים. ולפי הנ"ל ניחא שזהו פירושו, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, שגמל חסד עם המצריים כנ"ל, דיד הגדולה מרמו על חסד. ומפרש מהו החסד, ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וכו', שעל ידי זה שהכה אותם יראו ישראל מה', ויאמינו בה' ובמשה עבדו, והיו מצריים כלים לזה, שעל ידי שהכה אותם היו גורמים לישראל אמונה ויראה בה', ואין לך חסד גדול מזה, שהמה היו כלים והכנה לאמונת ישראל ע"כ.

ואם כן בצאת ישראל ממצרים ניתנה מתנה טובה למצרים, שהם נעשו הכלים לכל הנסים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ולכל המצות שנתהוו מזה זכר ליציאת מצרים, חג הפסח ומצותיה והזכרת יציאת מצרים בכל יום. וכיון שמתנה טובה אין נותנין מלמעלה בלי יסורין, על כן באו עליו המכות האחרונות, אחר שבלבו הסכים לשלחם, כדי שעל ידיהם יזכה להיות כלי להקידוש

אלא בפני בלק ממש. אך פרעה בעודו בטומאתו הראשונה לא זכה לשמוע באזניו דברי אלקים היוצאים מפי משה רבינו ע"ה, אך עתה אחר שיצא יצר הרע מלבו, וחזקת לבו היה מאת השי"ת, וגם כבר יצא עתק מפיו לאמור ה' הצדיק, על כן לא נאמרה התראת ארבה למשה, אלא בעמדו לפני פרעה שכינה דיברה מתוך גרונו, ושמע פרעה דיבור הקדוש הלז, והיינו בא אל פרעה והתרה בו מה שאומר לך שמה, כי אני הכבדתי את לבו, ואיננו מהכבדת יצרו הרע, למען שיתי אותותי אלה בקרבו, שישמע בקרבו דברי היוצאים מפי ע"כ.

ומבואר מדבריו, דבמכות הראשונות היה דיבורו של משה לפרעה רק כשליח ה', אך מעת שכבר נשבר רוחו, אלא שה' חיזק את לבבו לבלתי שלחם, היה דיבורו של משה אליו, דיבורי ה' עצמו, כי השכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה. ומעתה מובן שפיר מה שאמר ה' למשה 'בא אל פרעה, כי הלך אתו יחד, כי השכינה עצמה היתה מדברת כעת עם פרעה.

וביתר ביאור יש לומר, בהקדם לבאר הכתוב (שמות ד-א) ויען משה ויאמר, והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה', ויאמר אליו ה' מזה בידך ויאמר מטה, ויאמר השליכהו ארצה, וישליכהו ארצה ויהי לנחש וגו'. ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו', ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג וגו', והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות וגו' ולקחתי ממימי היאור ושפכת היבשה וגו' והיו לדם ביבשת. וברש"י לכך נכתב תיבה אחת, מזה, לדרוש, מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים (שמו"ר ג-ב) ע"כ. ובגמרא (שבת צו.) גליא קמי קוב"ה דמהימנא ישראל, אמר לו הם מאמינים בני מאמינים וכו' ע"ש. ועיין במהרש"א שהקשה דהא בקרא כתיב אחר זה, וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם, ויאמן העם (ג-ל), הרי דהאמינו רק אחר עשיית האותות. ועיין שם שנדחק, דגם זולת האותות שקדמו האמין העם, מטעם ששמעו כי 'פקד' ה' וגו', שהיה סימן מסור להם שבלשון פקוד פקדתי יהיו נגאלים ע"ש. אך אכתי פליאה היא, דאם כן למה עשה משה להם האותות

*

והנה הנסים הללו של העשר מכות, הביאו את ישראל לידי התעלות, ויאמינו בה' ובמשה עבדו. והגם שהיו ישראל בדיוטא התחתונה במ"ט שערי טומאה, קרוב לשער הנו"ן, אשר בשביל זה לא יכלו להתמהמה עוד (שמות יב-לט), שלא יפלו בשער הנו"ן, נתעלו מדיוטא התחתונה לרום המעלות למ"ט שערי הקדושה, מבירא עמיקתא לאיגרא רמה. וכמו שנרמז בהכתוב (שמות יג-יח) וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, שהיו קרוב לשער החמשים בטומאה, ונתעלו עד שער החמשים שבקדושה. וכיון שהמצריים היו הכלים להביאם לידי מדריגה זו, על כן אחר שהסכים כבר פרעה לשלחם, הכביד ה' לבבו, כדי להביא עליו ארבעה מכות האחרונות שיזכו על ידי זה להתנה טובה ההוא.

והנה במדרש פליגי כמה זמן שימשה כל מכה, ולחד מאן דאמר ההתראה היתה שבעה ימים, והמכה שימשה כ"א ימים ע"ש. [אם כי במדרש (שמו"ר ט-יב) אמרו כ"ד ימים ע"ש. אבל עיין דעת זקנים בעלי תוספות שמות ז-כה, וברבינו בחיי שם, שגירסתם היה כ"א ימים]. ואם כן ארבעה מכות אלו שימשו ביחד מ"ט יום, (מכת ברד כ"א, מכת ארבה כ"א, מכת חושך ששה ימים (רש"י י-כב), ומכת בכורות יום אחד). והוא להורות כי המכות הללו באו להכשיר אותם להיות כלים להעלות את ישראל ממ"ט שערי טומאה לשער מ"ט שבקדושה, על כן באו הם על המצריים מ"ט יום, זה לעומת זה.

*

אך יש לומר בזה עוד, על פי מה שהעלה בחתם סופר (בפרשתנו מט.) דאף על פי שנבואת משה רבינו היתה שכינה מדברת מתוך גרונו, ואם כן לא היה הקב"ה צריך לומר למשה שום התראה, אלא בעמדו לפני פרעה יאמר מתוך גרונו מכת דם וצפרדע וכן כולם, ואפילו בבלעם כתיב, שוב אל בלק וכה תדבר (במדבר כג-ה), ולא נאמרה לו

כלל, הא ה' לא אמר לו לעשותם רק אם לא יאמינו, וכיון שהאמינו מעצמם הרי לא נצטוו בעשיית האותות.

ונראה בביאורו, כי דיבור של צדיק עושה רושם, ומכריח שכל היוצא מפיו יהא כן [עיין בקדושת לוי פ' שלח עה"פ ויאמר ה' סלחתי כדברך]. ומכל שכן במשה רבינו כאשר השכינה מדברת מתוך גרונו, הרי דיבור ה' מכריח את האדם לקיימו. וכמו שהאריך בבני יששכר (אדר י-א) דהגם דמבואר ברמב"ם (ה' תשובה ה-ה) דידיעתו ית"ש אינה מכרחת להאדם בעל הבחירה, שהבחירה חפשית אצלו ע"ש, זה דוקא הידיעה, אבל דיבורו ית"ש מכריח ואי אפשר שישתנה, כדכתיב (ישעיה נה-יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי, לא ישוב אלי ריקם, כי אם עשה את אשר חפצתי ע"ש. ולכן הגם שגלוי וידוע לפניו ית"ש כי ישראל באותה שעה היו מאמינים בני מאמינים, ומשה חשד אז בכשרים, אבל דיבורו של משה באמרו והן לא יאמינו לי, בלשון ודאית, הכריחה את ישראל שירדו ממדריגתם שלא יאמינו בו, ועל כן הוצרך לעשות מתחלה את כל האותות כדי שיאמינו.

ולכן במכות הראשונות, שהניח ה' את פרעה על בחירותו, לא דיבר משה אליו באופן של שכינה מדברת מתוך גרונו, כי דיבור ה' מכריח הבחירה, וגם אם ירצה להכביד את לבו מעצמו, לא יעלה בידו, על כן בא משה רק כשליח המוסר דברי אדונו. לא כן עתה כאשר אין לו עוד בחירה, ואני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, אז גם השכינה יוכל לדבר עמו, ואין הדיבור מכריח אותו לשלח, כי הפה שאסר הוא הפה שהתיר, שה' עצמו מכריח אותו שלא יוציאם למען שיתי אותותי אלה בקרבו.

*

ואמר הכתוב, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים (י-ב). ופירש ברמב"ן כי אני מצחק בו, שאני מכביד את לבו ועושה הנקמות בו, כטעם יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו (תהלים ב-ד) ע"כ. ויש לומר על פי מה שביאר הרמב"ם רבי בונם מפרשיסחא זי"ע הכתוב והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה (דברים ז-יב), כי ה' אומר לישראל, סוף כל סוף תוצרכו לקבל עליכם עול מלכותי ולקיים מצותי, כי אם לא תקבלו לעשות מאהבה ומרצון, הלא אכריח אתכם ביסורין עד שתצטרכו לשמוע בקולי, וכמו שנאמר (יחזקאל כ-ג) אם לא ביד חזקה ובורוע נטויה ובחימה שפוחה אמלוך עליכם. אם כן הרי מוטב לכם יותר שתקיימו מצותי מתוך נחת, ולא על ידי שאעמיד עליכם מלך קשה כהמן. וזהו והיה עקב, הלא הסוף יהא, תשמעון את המשפטים האלה, ואם כן למה תייסרו עצמיכם בחנם עכדה"ק.

וכמו כן אצל פרעה, הלא התרה בו בתחלה, בני בכורי ישראל וגו', ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך (ד-כג), וברש"י הוא מכה אחרונה, ובה התרהו תחלה, מפני שהיא קשה וכו' ע"ש. וכיון שבסופו הרי יצטרך לקיים דבר ה', אם כן מה לו לסרב לשלחם, ולקבל עוד כל המכות הללו על בשרו. וזהו אשר התעללתי במצרים, שיושב בשמים ישחק, שמקבל כל המכות הללו, כאשר בסופו יוכרח מעצמו לשלחם.

וזה מוסר השכל גם לנו, הלא עצת ה' לעולם תעמוד, וסופו יהא נכנע לשמוע בקול ה', אם לא מרצון, הרי כבר הודיע לנו ה' בדברי התוכחה מה נצטרך לעבור עד שיכנע לבבינו הערל, ומכל שכן הזיכרון והמירוץ הגדול ביסורי אש הגיהנם וכו', ועקב תשמעון את המשפטים האלה, אם כן כדאי יותר לעבדו משמחה וטוב לבב.

הגליון הזה נתרב על ידי

ברכת מזל טוב			
מוה"ר ר' שמואל יצחק בריעף הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' משה יחיאל ראזענבוים הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למזל טוב	מוה"ר ר' משה יוחנן וויינבערגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסו בתו למזל טוב	הרה"ג ר' בנימין ברייער שליט"א דומ"ץ דבית מדרשינו זכרון יהודה לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו לעול התורה והמצות